

Politik Karikatürlerde İdeolojik Alıntılarının Temsili: Penguen, Uykusuz ve Misvak Dergi Örnekleri

Ramazan ÇELİK¹

Çisem ERGİN²

¹Doç. Dr., Trakya Üniversitesi / Edirne Sosyal Bilimler MYO, ramazancelik@trakya.edu.tr, ORCID:0000-0002-6957-5297

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, cisemergin@trakya.edu.tr, ORCID:0009-0006-7966-9891

Özet: Türk mizahında muhalif ve muhafazakâr tarafta yer alan Penguen, Uykusuz ve Misvak dergileri politik karikatür geleneğinin son dönem örneklerindendir. Bu bağlamda dönemlerinin siyasi gündemini doğrudan yansıtan karikatürleri ile bu dergiler ideolojik temsiller açısından zengin bir materyal sunmaktadır. Bu çalışma, politik karikatürlerde ideolojik alıntılarının biçimsel ve söylemsel işlevlerini, Roland Barthes'ın göstergebilimsel analiz yöntemi çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, Türkiye'de muhalif mizah geleneği içinde önemli yere sahip olan Penguen ve Uykusuz dergilerinde yayımlanmış kapak karikatürleri ile muhafazakâr kimliği ile tanınan Misvak dergisinde yayımlanmış karikatürler analiz edilmektedir. Çalışma bağlamında dış ilişkiler, deprem ve başörtüsü konu başlıkları ile ilgili 6 dergi kapağı üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Karikatürlerin düz (denotatif) ve yan (konotatif) anlam katmanları değerlendirilerek, toplumsal olaylara ilişkin ideolojik temsillerin nasıl yapılandırıldığı incelenmektedir. Araştırmada politik karikatürlerin yalnızca sanatsal değil, aynı zamanda toplumsal eleştiri ve ideolojik yeniden üretim açısından etkili birer iletişim aracı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karikatür, Politik Karikatür, Penguen, Misvak, Uykusuz

Representation Of Ideological Quotations In Political Caricatures: Examples Of Penguen, Uykusuz and Misvak Magazines

Abstract: Penguen, Uykusuz and Misvak magazines, which are on the oppositional and conservative side of Turkish humor are recent examples of the political caricature tradition. In this context, these magazines offer a rich material in terms of ideological representations with their caricatures that directly reflect the political agenda of their period. This study aims to examine the formal and discursive functions of ideological quotations in political caricatures within the framework of Roland Barthes semiotic analysis method. Within the scope of the research, the cover caricatures published in Penguen and Uykusuz magazines which have an important place in the tradition of oppositional humor in Turkey and the caricatures published in Misvak magazine known for its conservative identity are analyzed. In the context of the study, an evaluation is made on 6 magazine covers based on the topics of foreign relations, earthquake and headscarf. By evaluating the denotative and connotative layers of meaning in caricatures, it is examined how ideological representations of social events are structured. The research has determined that political caricatures are not only artistic but also effective communication tools in terms of social criticism and ideological reproduction.

Key Words: Caricature, Politic Caricature, Penguen, Misvak, Uykusuz

1. GİRİŞ

Toplumların siyasal, sosyal ve kültürel yapıları yalnızca resmî belgelerle değil; aynı zamanda görsel anlatım biçimleriyle de ifade edilir. Özellikle politik karikatürler, içinde bulundukları dönemin ideolojik atmosferini yansıtan, eleştirel ve çoğu zaman muhalif duruş sergileyen araçlardır (Turan, 2012). Çizgilerle oluşturulan bu kısa anlatılar, siyasi olayların ve figürlerin ideolojik yönlerini simgesel imgeler ve mizahi dil aracılığıyla aktarır (Bayram, 2009). Bu aktarımın temelinde toplumsal, ekonomik, kültürel birçok etken yatmaktadır.

Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'e kadar Türk Basını tarihinde karikatür dergileri yayın hayatında önemli bir yerde yer almıştır. Türkçe mizah dergileri 1870'lerde başlasa da mizah dergileri basınıımızda ilk kez 1850'lerde görülür: Hovsep Vartanyan Paşa tarafından 1852'de

yayımlanan Boşboğaz Bir Âdem, 1856'da yayımlanan Meğu ("Arı") diğer dergidir. Meğu, Osmanlı Devleti'nde 1856'da yayımlanan ilk mizah dergisiydi. Ermeni harfleriyle Osmanlıca olarak yayımlanan bu dergiden sonra yayımlanan ilk dergi Diyojen'dir (Acar, 2020). İlerleyen bölümlerde mizah dergileri ile ilgili geniş kapsamlı bir liste verilecektir.

Cumhuriyet döneminde ise karikatür, basın özgürlüğü ile siyasal iktidar arasındaki sınırları zorlayan bir alan hâline gelmiştir. 1970'lerde yayımlanan Gırgır dergisi, Türkiye'de karikatürün bir ideolojik mücadele alanı haline geldiği dönemin simgesi olarak kabul edilir (Kabacalı, 1993). Bu dergide çizerlik yapan Oğuz Aral'ın sıkça ifade ettiği gibi: "Bir çizgi bazen bir makaleden daha çok şey anlatır." Bu söz, karikatürün yalnızca görsel değil, aynı zamanda siyasal bir anlatı olduğunun da altını çizer (Aral'dan akt. Turan, 2012).

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, politik karikatürlerde yer alan ideolojik alıntıların biçimsel yapısını ve söylemsel işlevini incelemektir. Karikatürlerin yalnızca sanatsal üretimler değil, aynı zamanda ideolojik yönlendirme araçları olduğu düşünülerek; Türkiye'de çeşitli dönemlerde yayımlanmış Penguen, Uykusuz ve Misvak dergilerinin özellikle kapaklarında yer alan örnekler üzerinden Roland Barthes'ın gösterge bilimsel çözümleme yöntemine göre çözümlemeler yapılacak ve politik karikatürlerde yer alan düz ve yan anlam katmanları değerlendirilecektir.

2. YÖNTEM ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Karikatür kelimesinin kökeni İtalyanca ve Fransızca dillerine dayanmaktadır. Fransızca "caricature" kelimesi insanla ve toplumla alakalı olan her türlü durum ve olayın abartılı, güldürücü ve düşündürücü şekilde anlatan resim ve çizimlerdir. Bir başka anlamı ise beceriksizce yapılmış taslaktır. İtalyanca kökünde ise "caricatura" olan kelime yük, fazla yüklem anlamını taşır (Nazlı, 2021).

Nazlı (2021), karikatürün sanatsal özelliklerine dair şu değerlendirmeyi yapar: Karikatürün en belirgin özelliklerinden biri deformasyondur, diğer bir ifadeyle sistematik yapıya devingen bir karşı çıkış ve bu yapıyı mümkün mertebe altüst etmedir. Gombrich'in ifadesiyle, karikatür her daim ekspresyonist olmuştur çünkü karikatürist kurbanının tasviriyle oynayıp tahrif ederken düşündüğü sadece hislerini yansıtmak olmuştur. Bununla birlikte bu tahrif sürecinin mizahla yoğrulması anlaşılmasını da kolaylaştıran bir etmendir. Mizahî sanat her şeyin mübah görüldüğü bir alandır zira insanlar, "sanata" yaklaşımlarında olduğu gibi bakiyelerindeki önyargılarla hareket etmezler (Gombrich, 1951, 423). Bu yönüyle karikatürü; önyargıdan arınmış, kurallardan azade, mizahın da katkısı ile özgür bir platform oluşturup duygusal bir dışavurumu mümkün kılmış sanatsal bir tür olarak addetmek mümkündür.

Bu çalışmada politik karikatürlerdeki ideolojik alıntıların analizine yönelik olarak **nitel araştırma yöntemi** benimsenmiştir. İdeoloji ve göstergebilim bağlamında mizah dergilerinde yer alan karikatürler Barthes'ın düz (denotatif) ve yan (konotatif) anlam katmanları üzerinden değerlendirilmektedir. Barthes'a göre anlamlandırmanın düz anlam ve yan anlamdan oluşan iki düzeyi mevcuttur. Düz anlam; gösterenden ya da anlatım düzleminden oluşurken, yan anlam ise, gösterileni ya da içerik düzlemini ifade etmektedir. Düz anlam, gösterenin neyi temsil ettiğini, yan anlam ise gösterenin bunu nasıl temsil ettiğini belirtir (Demir vd., 2022, 188). Bu doğrultuda mizah dergi kapak ve içerik tasarımında

yer alan karikatürler önemli gösterge ve kesitlerinde geçen görsel ve dilsel iletilerdeki gizli iletilerin karikatürlere nasıl anlam verdikleri çözümlenerek tespit edilmeye çalışılmaktadır.

İdeoloji, bireylerin ve toplumların dünyayı algılayış biçimlerini şekillendiren değerler, inançlar ve normlar bütünüdür. Söylem ise bu ideolojilerin dil ve semboller aracılığıyla görünür kılındığı yapıdır. Politik karikatürler, bu ideolojik yapıların en görünür anlatım alanlarından birini oluşturur. Çizerler, karikatürlerdeki metaforlar ve imgeler yoluyla mevcut siyasal düzeni ya da toplumsal normları eleştirir veya destekler (Turan, 2012).

Politik karikatürler, toplumsal ve siyasal olayları mizahi bir dille ele alan, aynı zamanda eleştirel düşüncüyü teşvik eden görsel anlatım araçlarıdır. Bu karikatürler, ideolojik söylemlerin görsel temsillerini sunarak, okuyucunun olaylara farklı bir perspektiften bakmasını sağlar. Politik karikatürlerin bu işlevi, ideoloji ve söylem kavramları ile doğrudan ilişkilidir (Bayram, 2009).

Göstergebilim (semiology), bir iletişim aracının yüzeyde verdiği açık anlamla (denotasyon) ve onun çağrıştırdığı derin anlamla (konotasyon) ilgilenir. Roland Barthes'ın geliştirdiği bu yaklaşım, karikatürlerdeki sembollerin yalnızca neyi gösterdiğini değil, aynı zamanda hangi ideolojik çağrışımları ürettiğini de anlamamıza yardımcı olur (Barthes'dan akt., Turan, 2012). Böylece, karikatürlerin sunduğu ideolojik alıntılar hem doğrudan hem de dolaylı biçimde çözümlenebilir.

Veriler, Türkiye'de 2005 ve 2010 yılları arasında yayımlanmış Uykusuz ve Penguen dergilerinin kapaklarında ve Misvak dergisinin 2019, 2023 ve 2024 yıllarında sosyal medya hesabında yer alan karikatürlerden derlenmiştir. Türk medyasında, mizah alanında muhalif ve muhafazakar tarafta yer alan bu dergiler politik karikatür geleneğinin son dönem örneklerindendir. Bu bağlamda, dönemlerinin siyasi gündemini doğrudan yansıtan karikatürler, ideolojik temsiller açısından zengin bir materyal sunmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE KISACA MİZAH TARİHÇESİ

Anadolu topraklarında mizah olgusu eski çağlardan beri olmasına karşın karikatür kavramı Türkiye'ye daha geç girmiştir. Anadolu mizahının en eski örnekleri, çalgınca eğlenişleri simgeleyen Puruli törenleri sayılabilir. Frigya'da yaşamış ve Batı mizahına kaynaklık etmiş olan EZOP da fabl türü eserlerin temelini oluşturan eserleriyle Anadolu mizahının kurucusu olmuştur.

Selçuklu dönemine gelindiğinde, bu döneme özgü bir mizah anlayışının varlığından söz etmek mümkündür. Masal, tekerleme, bilmece, fıkra, şiir ve hikâye gibi türler bu mizahın temel unsurlarını oluşturur. Dede Korkut anlatıları, Keloğlan Masalları ve Nasrettin Hoca fıkraları bu dönemin önemli örnekleri arasında yer alır. Selçuklu mizahı, halkın doğrudan yarattığı ve sözlü kültür geleneği içinde değerlendirilen bir mizah türüdür (Sunar, 2016).

Her ne kadar Türkçe mizah dergiciliğinin 1870’te başladığı kabul edilse de bu alandaki ilk örnekler daha erken tarihlere uzanır. Örneğin, 1852 yılında Hovsep Varyantan Paşa tarafından yayımlanan **Boşboğaz Bir Adem** ve 1856’da çıkan **Meşu** dergileri bu anlamda dikkat çekicidir. Bununla birlikte, literatürde ilk Türkçe mizah dergisi olarak sıklıkla Teodor Kasab’ın yayımladığı **Diyojen** öne çıkarken, ondan yaklaşık altı ay önce Filip Efendi ve Ali Raşid’in **Terakki** Gazetesi’ne ek olarak çıkardıkları **Terakki** Dergisi bu unvana daha erken sahip olan bir yayın olarak değerlendirilmektedir (Demirko, 2016).

Türkiye’de mizah dergilerinin gelişimi genel hatlarıyla belirli dönemlerde değerlendirilebilir. İlk dönem, 1870-1876 yılları arasında kapsamakta ve ağırlıklı olarak sözlü mizah geleneklerinin etkili olduğu “Osmanlı mizahı” olarak tanımlanmaktadır (Demirko, 2016). I. Meşrutiyet Dönemi’ni de kapsayan bu dönemde 1870-1872’de Diyojen, Terakki Eğlencesi, Terakki, Letaif-i Asar, 1873’te Çingiraklı Tatar, 1874’te Latife, 1875’te Kara Sinan, Geveze ve 1876’da Çaylak (Acar, 2020) isimli mizah dergileri yayınlanmıştır.

II. Abdülhamid Dönemi’nde (1878-1907), Tokmak, Laklak, 1898’de Pinti, Beberuhi, 1900’de Davul (Acar, 2020) isimli mizah dergileri çıkmıştır.

II. Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte mizah dergilerinin yeniden canlanması ve Batı tarzı karikatürlerin, geleneksel sözlü mizah öğeleriyle birlikte kullanılmasıyla şekillenmiştir (Demirko, 2016). II. Meşrutiyet Dönemi’nde (1908-1913) 1908’de Hacivat, Tavus, Karagöz, Kukuruk, Hayal-i Tasvir, Ezop, Musavver Karnaval, Musavver Geveze, Gagabırın ile İbiş, Tonton Risalesi, Şakacı, Davul (1908-1909), Dalkavuk, Cingöz, Boşboğaz ile Güllabi, 1909’da ise İbiş, Neşter, Gramofon, Curcuna, Coşkun Kalender, Alem yayın hayatına başlamıştır. 1910’da Ham Hum Şaralob, Kibar, Eşşek, Çimdik, Arz-u Hal, Alafranga, 1911’de Cadalo (veya Afacan), Züğürt, Lala, Şaka, Gecekuşu, Falaka, Malum, Çekirge, Cici, Cart Beyim, Baba Himmet, Adl-ü İhsan ve son olarak 1912’de de Cem (Djem) (Acar, 2020) adlı mizah dergisi çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında, 1914’te Feylesof, 1918’de ise Zeybek, Şeytan, Anafor isimli dergiler çıkarken, Milli Mücadele Dönemi’nde (1919-1922) ise 1919’da Kartal, Deccal, Cadı, 1920’de Yarın, Anadolu’da Peyam-ı Sabah, Alay, 1921’de Yeni Eğlence, Ayine, Anadolu’da Kalem ve son olarak 1922’de Peyam-ı Sabah, Davul, Aydede ve Akbaba (Acar, 2020) isimli mizah dergileri çıkmıştır.

Cumhuriyet dönemi ve sonrasında ise çizgiye dayalı anlatım biçimi ön plana çıkmış ve bu tarz, sözlü mizahın önüne geçerek baskın hale gelmiştir. Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında devam eden devrimler döneminde (1923-1928) 1924’te Cingöz, Karatepeli, Kelebek, Yeni İbiş, Gelincik, 1925’te Vay Vay, 1927’de Şeytan, Kaynana, Yeni Kalem ve 1928’de ise Çalçene (Acar, 2020) isimli mizah dergileri çıkmıştır.

Tek Parti Dönemi’nde ise (1929-1945) 1929’da Kartal, 1930’da Hoca Nasrattin, Kalem, 1931’de Bildircin, 1936’da Efe, Karikatür, 1937’de Babahindi ve 1942’de Babacan, Amcabey (Acar, 2020) adlı mizah dergileri çıkmıştır.

Hem tek partili dönem hem de çok partili dönem mizah dergileri arasında yer alan Akbaba dergisi, belirli dönemlerde kesintiye uğrasa da yayın hayatına 1970’li yılların başına kadar devam etmiş ve bu süreçte yayımlanan 500 sayısıyla Cumhuriyet tarihinin en uzun süreli mizah dergisi olmuştur (Yılmaz’dan akt., Asıl, 2024, 244). İlk sayısı 1946’da yayımlanan ve beş yıllık yayın hayatı boyunca tek partili yönetimin baskıcı tavrına karşı direniş gösteren Markopaşa dergisi, kısa sürede halkın beğenisini kazanmıştır (Sipahioğlu’dan akt., Asıl, 2024, 244). Yayın hayatı boyunca dönem dönem kapatılan bu dergi sık sık isim değiştirerek zamanla Malumpaşa, Bizim Markopaşa gibi isimlerle anılsa da son olarak Aziz Nesin tarafından kapatılmıştır. Çok partili dönem mizah dergileri arasında Dolmuş, Akbaba, Zübük, Pardon, Gırgır, Çarşaf, Limon, Leman, Hıbrır, Lombak, Penguen ve Uykusuz dergileri vardır (Yılmaz’dan akt., Asıl, 2024, 244).

4. ÖRNEK KARİKATÜRLER VE BULGULAR

Bu bölümde, politik karikatürlerde ideolojik alıntıların nasıl yapılandırıldığını göstermek amacıyla, Türkiye’de yayınlanmış, Penguen ve Uykusuz gibi muhalif olarak bilinen aylık karikatür dergilerin kapaklarından seçilmiş örneklerin yanı sıra muhafazakâr olarak bilinen Misvak dergisinin Twitter (X) hesabında yayınlanan benzer içerikli karikatürler Barthes’in düz (denotatif) ve yan (konotatif) anlam katmanları üzerinden değerlendirilmektedir. Çalışma bağlamında dış ilişkiler, deprem ve başörtüsü konu başlıkları üzerinden 6 dergi kapağı üzerinden değerlendirme

yapılmaktadır. Muhalif ve muhafazakâr bir çizgide yer alan bu dergideki karikatürler, ideolojik temsiller açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir.

4.1. Deprem Temalı Karikatür Örnekleri

Görsel 1

Karikatür Özeti: 22 Şubat 2007 tarihinde yayınlanan Penguen dergisinin kapağında yayınlanan karikatürde, endişeli bir adamın Adalet Bakanlığı'nın kapısından içeri doğru "orada kimse var mı?" diyerek bağırdığı görülmektedir.

Karikatürün ideolojik alıntısında açık kapı metaforu Adalet Bakanlığı dolayısıyla hükümeti temsil ediyor. Seslenen adam: halkı sembolize ediyor. Konuşma baloncuğu ise "orada kimse var mı?" ifadesi, depremden sonra enkaz altında kalanlara ulaşmak için kullanılmış ve adeta bir simge haline gelmiş "sesimi duyan var mı?" ifadesinin ironik olarak ele alınmasıdır. Ulaşılamayan adalet ile deprem üzerinden kendine yer bulan söylem arasında bir metafor söz konusudur.

Teorik bağlantıda ise bu karikatürde, Roland Barthes'ın (1977) belirttiği şekilde bir yan anlam (konotasyon) üretilmiştir: "Orada kimse var mı?" ifadesi adalet sisteminin işlememesi, suçluların cezalandırılmaması, toplumsal hafızadan silinme gibi alanlara vurgu yaparak eleştirel bir dil geliştirilmiştir.

Görsel 2

Karikatür Özeti: Misvak dergisinin Twitter (X) hesabında 12 Şubat 2023'te yayınlanan bu karikatürde masasında oturan o dönem Chp Genel Başkanı olan Kemal Kılıçdaroğlu yer almaktadır. Kılıçdaroğlu'nun elinde bir kâğıt var, üzerinde "Deprem o kadar da büyük değil, çok abartılıyor" yazmaktadır. Altında ise "Bay Bay Kemal" imzası yer almaktadır.

Kılıçdaroğlu'nun başında bir enkaz arama kurtarma görevlisi yer almakta ve "Sesimi duyan var mı?" diye bağırmaktadır. Arka planda bir ofis ortamı vardır. Karikatürün sağ alt köşesinde "Misvak" mizah dergisi logosu bulunmaktadır.

Temsil edilen kişi: Karikatürdeki figür, muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nu temsil etmektedir. Karikatür, onu duyarsız, gerçeklikten kopuk ve halktan uzak bir figür gibi resmetmektedir. Deprem söyleminde, elindeki kâğıtta yazan ifade, ciddi bir afet olan depremin etkisini küçümseyen bir tutumu simgeler şekilde verilmektedir. Bu ifade karikatürün politik eleştirisinin merkezindedir ve alaycı bir dille "gerçekleri çarpıttığı" yönünde bir imaj vermektedir.

"Sesimi duyan var mı?" ifadesi seçilmesi bakımından semboliktir. Zira deprem alanlarında yıkıntı başında duran arama kurtarma görevlisinin bu sözü, Türkiye'de yaşanan deprem felaketlerinde enkaz altındakileri kurtarmak için en çok kullanılan ifadedir. Bu seslenişin karikatürde bir politikacının başında yer alması, o kişinin "duyarsız" olduğu izlenimini vermektedir. Bu bağlamda Kılıçdaroğlu'nun halkın acılarına kulak tıkadığı, onların sesini duymadığı anlamı yüklenmiştir.

"İmza: Bay Bay Kemal" ifadesi ise, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kılıçdaroğlu'na yönelik sıkça kullandığı bir hitap şeklidir. Mizah dergisi bu ifadeyi

karikatürde kullanarak iktidar yanlısı bir ideolojik duruş sergilemektedir.

Teorik bağlantıda bu karikatürde, Roland Barthes'ın (1977) belirttiği şekilde bir yan anlam (konotasyon) üretilmiştir: Karikatür, muhalefet liderini küçümseyen, halkın yaşadığı trajedilere duyarsız, sahte bir algı yaratmaya çalışan biri olarak resmetmektedir. Bu yönüyle karikatür politik ve taraflı bir eleştirel dil de taşımaktadır.

4.2. Başörtüsü Temalı Karikatür Örnekleri

Görsel 3

13 Şubat 2008 tarihinde Uykusuz dergisinin kapağında yayınlanan başka bir karikatürde, elindeki listeden ülke gündemindeki çeşitli problemleri belirten hükümet çalışanının karşısında parmağının ucundaki başörtüsü şeklinde bağlanmış yeşil minik bezi "şu kadarlık ifadeyle" işaret eden bir politikacı görülmektedir.

İdeolojik alıntıya bakıldığında küçük yeşil bez, politik bir simge haline gelmiş olan başörtüsünü simgelemektedir. Politikacının el işareti ise politik olarak büyük anlamlar yüklenmiş küçük bir sorunun, büyük sorunları görmezden gelmeyi sağlayacak bir araç haline getirildiğini simgelemektedir.

Teorik bağlantıda ise bu karikatürde, Roland Barthes'ın (1977) belirttiği şekilde yine bir yan anlam (konotasyon) üretilmiştir. Başörtüsü, iktidarın gerçek sorunları örtmek için kullandığı ideolojik bir simge olarak değerlendirilmiştir. Toplumun yaşadığı ciddi sorunların küçük bir sembol ile bile, dikkat dağıtmaya ve kamuoyunu yönlendirmeye yettiğine vurgu yapmaktadır. Burada bireyin ya da vatandaşın değil, iktidarın söylemini ve ideolojisini temsil etmenin ön plana çıkarılması söz konusudur.

Görsel 4

Misvak dergisinde 17 Kasım 2019'da yayınlanan bu karikatürde caddede yürüyen iki başörtülü kadın görülmektedir. Siyah kıyafetli bir adam kadınlara saldıracağı gibi görülmektedir. Üzerinde "Belediye Kuduzla mücadele" yazan silah tutan resmi kıyafetli iki kişi saldırıya adanmış adamı ateş etmeye hazırlanmaktadır.

İdeolojik alıntıya bakıldığında siyah kıyafetli adam, 2019 yılında Karaköy'de kadınların baş örtülerini çıkartmaya çalışarak saldırıya adanmış memur profili dikkat çekmektedir. Burada da devletin ya da resmi kurumun gücü simgelenmektedir. Ayrıca başörtüsü ile ideolojik görüş ya da muhafazakarlığın temsil edildiği görülmektedir.

Belediye çalışanları ise resmi kurumu temsil eden belediye çalışanlarından ibarettir. Resmi kurumsal güç ile ateş etmeye hazırlanmış memur profili dikkat çekmektedir. Burada da devletin ya da resmi kurumun gücü simgelenmektedir. Ayrıca başörtüsü ile ideolojik görüş ya da muhafazakarlığın temsil edildiği görülmektedir.

Teorik bağlantıda ise karikatürde başörtüsü, iktidarın muhafazakarlığını ifade eden bir simge olarak ifade edilmektedir. Yapılacak olan herhangi bir saldırıda ya da eleştiride resmi gücün müdahaleye hazır olduğuna vurgu yapılmaktadır.

4.3. Türkiye ve Dış İlişkiler Temalı Karikatür Örnekleri

Görsel 5

Penguen dergisi 2005 yılı 23. sayısında yayınlanan bu karikatürde, masanın etrafında endişeyle toplanmış üç siyasi figür ya da aktör durmaktadır. Masada bir bezin içinde kanlar içinde duran kesik bir baş görülmektedir.

İdeolojik alıntıda kesik baş simgelenmektedir. Kesik baş diplomasi dilinde başarısızlık, aşağılama veya onurun zedelenmesi gibi temsillerle ilişkilidir. Burada, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin küçük düşürücü ve travmatik bir süreç olduğuna işaret edilmektedir. Karikatürde tarihsel olarak ideolojik problemlerin elçilerin katledilişine gönderme yaptığına dair bir tema vardır.

Teorik bağlantıda karikatürde, AB ile ilişkilerde Türkiye'nin başarısız ve güçsüz konumu, AB'nin Türkiye'yi dışlayıcı bir yönde olduğunun iması ve kültürel anlamda Avrupa halkı tarafından Türkiye'nin kabul edilmediği ifadesi ön plana çıkmaktadır.

Görsel 6

Misvak dergisinin Twitter (X) hesabında 8 Aralık 2024 tarihinde, iktidarın Suriye dış politikası üzerine yayınladığı bu karikatürde at üzerinde iktidar partisi lideri ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan görünmektedir. Elinde Osmanlı sancağı taşıyan lider kıyafetleriyle de bir Osmanlı Komutanı olarak görünmektedir. Arka planda Osmanlı askerleri süngüleriyle sıraya girmiş ve Türk bayrağı görünümünde bir gökyüzünün altında beklemektedirler.

At üstünde, Osmanlı paşası gibi giydirilmiş bu figür günümüz siyasi iktidar liderini tarihi bir kahraman olarak sembolize etmektedir. "Suriye Fatih'i" ifadesi, fetih sözcüğü ile günümüz dış politikalarının bir zafer olarak sunulduğunu göstermek için anahtar kelime işlevi görmektedir. Bayrakta Osmanlıca yazılar ise, geçmişe, Osmanlı mirasına bir gönderme yapmakta ve bu miras üzerinden güncel bir siyasi meşruiyet oluşturulmak istenmektedir. Teorik bağlantıda ise bu karikatürde, Roland Barthes'ın (1977) belirttiği şekilde bir yan anlam (konotasyon) üretilmiştir. Suriye ile ilişkilerde Türkiye'nin güçlü konumu adeta bir fetih başarısı olarak gösterilmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada incelenen politik karikatürlere bakıldığında, seçim süreçlerinde ve siyasal kriz anlarında ideolojik söylemlerin nasıl temsil edildiğini açık bir şekilde görmek mümkündür. Bulgularda ilk ifade edilmesi gereken olgu karikatürlerin sadece bireysel sanat eserleri olmayıp; aynı zamanda toplumsal ve siyasal ideolojilerin yeniden üretildiği ve eleştirildiği güçlü araçlar olduğunun da bilinmesi gerektirir.

Bu çalışmada, politik karikatürlerin ideolojik alıntılar yoluyla nasıl birer görsel söylem aracı haline geldiği ortaya konulmuştur. 2005-2010 yılları arasında Penguen ve Uykusuz'da yayınlanan karikatürler ile 2019, 2023 ve 2024'te Misvak'ta yayınlanan karikatürler üzerinden analizler yapılmıştır. Analizlerde karikatürlerin yalnızca mizahi bir dil kullanmadığını; aynı zamanda siyasal ideolojileri eleştiren, yeniden üreten ve toplumsal bilinç inşasına katkıda bulunan önemli metinler, görseller ve illüstrasyonlar olduğu görülmektedir.

Bulgularda, dış politika, deprem sorunsalı ve başörtüsü sorunu gibi siyasi uzlaşmazlık temalarının işlediğini; bu temaların görsel sembollerle ideolojik bir bağlamda sunulduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, karikatürün yalnızca bir mizah aracı değil, aynı zamanda siyasal tartışmaların aktif bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonucunda, politik karikatürlerin siyasal iletişim

süreçlerinde ve toplumsal ideoloji üretiminde önemli bir işlev gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. İleri araştırmaların, farklı tarihsel dönemlerde ve farklı medya organlarında yayınlanan karikatürleri karşılaştırmalı olarak inceleyerek, ideolojik değişim süreçlerini daha ayrıntılı biçimde analiz etmesinin mümkün olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (15 Aralık, 2020). Zamanın Ruhü: Türk Basınında Mizah Dergilerinin Serüveni, <https://digitalcollectionsblog.ku.edu.tr/zamanin-ruhu-turk-basininda-mizah-dergilerinin-seruveni/>, (24.06.2025).
- Asıl, E. (2024). Türkiye’de Mizah Dergi ve Gazeteleri Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Bibliyografya Denemesi. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 15, 240-270.
- Bayram, Y. (2009). Türkiye’de Siyasi Karikatürün Yeri ve 11’nci Cumhurbaşkanlığı Seçimine İlişkin Siyasi Karikatürlerin Çözümlemesi. Selçuk İletişim, 6(1), 107-123.
- Demir, E., Kandemir, B., Temür, C. (2022). Parag Khanna “Yeni Dünya Düzeni: Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?” Kitap Kapağının Göstergebilimsel Analizi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5 (2), 187-199.
- El-Aziz Haber. 17 Kasım 2019). Misvak başörtüsüne saldırıyı bu karikatürlerle gördü [Web sayfası]. <https://el-aziz.com/haber/8048147/misvak-basortusune-saldiriyi-bu-karikaturlerle-gordu>, (11.06.2025).
- Fiske, J. (2022). İletişim çalışmalarına giriş (S. İrvan, Çev., 3. ed.). Pharmakon Kitap.
- Kabacalı, A. (1993). Karikatür Maratonunda. Cumhuriyet, 27 Mart.
- Misvak Caps. (2024, December 8). [Cartoon image shared on X]. X (formerly Twitter). <https://x.com/misvakcaps/status/1865748844945785133>, (11.06.2025).
- Misvak Dergi. (2023, February 11). [Cartoon image shared on X criticizing the minimum wage raise in Turkey]. X (formerly Twitter). <https://x.com/misvakdergi/status/1624735631267053568>, (11.06.2025).
- Nazlı, K. (2021). Karikatür Dili – Bir İhlaller Dünyası: İletişimsel Bir Değer Olarak Karikatürün Edimbilimsel ve Toplumdilbilimsel İncelenmesi: Çocuk Ve Yetişkin Karikatür Dergileri Örneği [Yayınlanmamış Doktora tezi, Dicle Üniversitesi], YÖK Tez Merkezi.
- Penguen. (2005, June 2). Penguen Mizah Dergisi (Sayı 2005/23, No. 142). (10.06.2025).
- Penguen. (2007, February 22). Penguen Mizah Dergisi (Sayı 2007/08, No. 231). (10.06.2025).
- Sunar, S. (2016). Bir siyasal iletişim aracı olarak politik mizahta karikatürün kullanılması: 2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Salih Memecan tarafından çizilen siyasi karikatürlerin analizi (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi), YÖK Tez Merkezi.
- Turan, M. O. (2012). Gazetelerde yayınlanan siyasi karikatürlerin göstergebilimsel çözümlemesi: 2011 genel seçimleri örneği. Selçuk İletişim, 7(2), 121-138.
- Uykusuz. (2008, Şubat 13). Uykusuz Mizah Dergisi (Sayı 2008/7, No. 24). (09.06.2025).